

Tankar om några manufactur- färg- och medicinal växters odling i Sverige, m...

Retzius, Anders Jahan,

1700-1829 :12 B Br.

National Library
of Sweden

RETZIUS, A.J., *Tandem om moga mandskaper i Sverige*

Ekman,

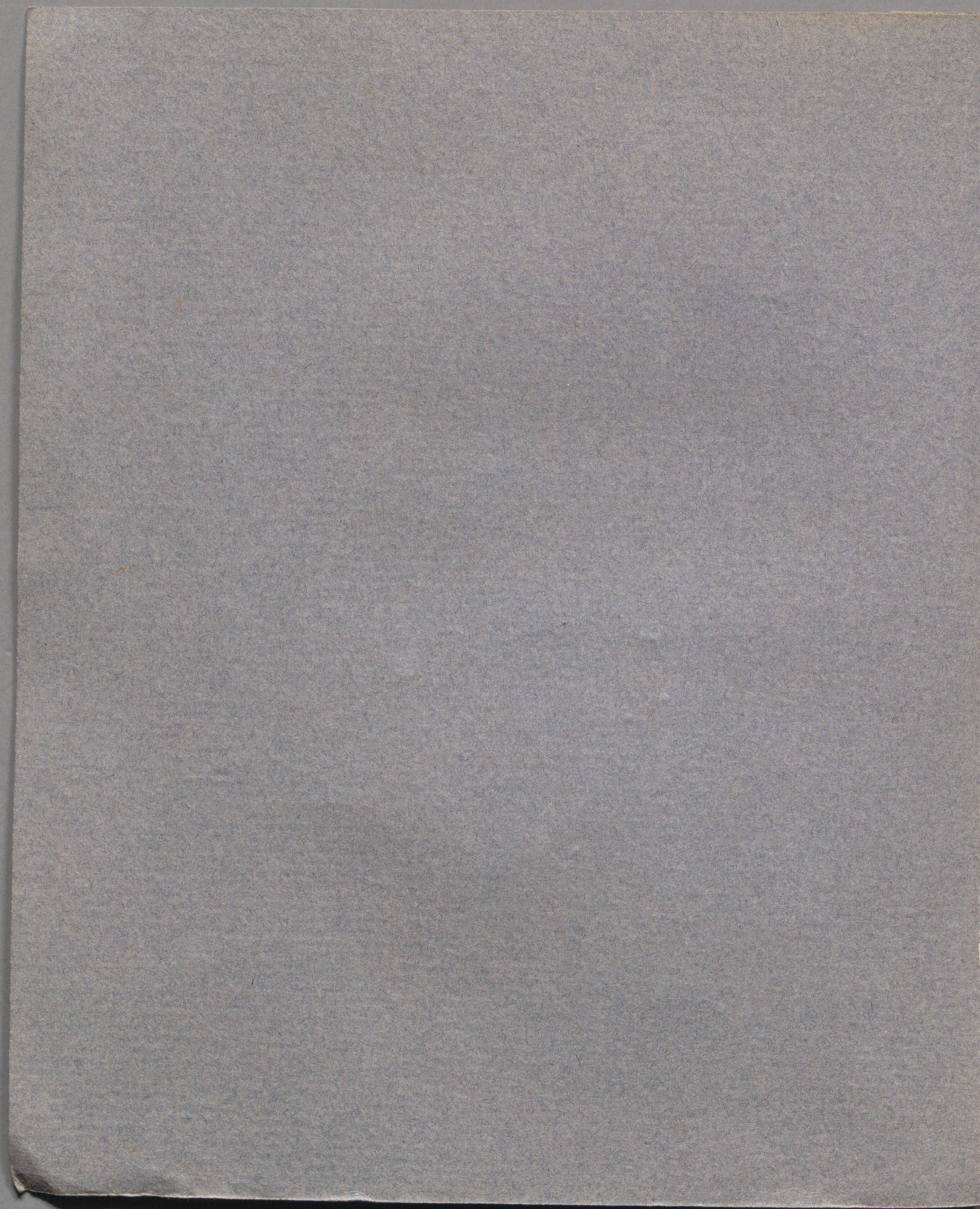
Santha

(P)

1700-1829

1711

Ekon.
Lantbr.
(B)

1700-1829

T a n k a r

om

Några Manufactur- Fårg- och Me-
dicinal Växters odling i Sverige,

Med

Philosophiska Facultetens bifall

under inseende af

M. ANDERS JAH. RETZIUS,

Histor. Natur. Oecon. och Chem. Professor, Physiogr. Sällsk.
Secr. Ledamot af K. Sv. Vet. Acad. K. Sv. Patriot. K. Finska
Hushålln. Kejs. Ryks Oecon. K. Danska Vetenskaps och Medi-
cinska Sällsk. Linn. Soc. i Lond. Vet. Acad. i Padua och Man-
tua, Acad. Natur. Curiosor. Berliniska och Danska Natur. Hist.
Sällsk. Physiska Sällsk. i Jena och Göttingen, Phytogr. Sällsk. i
Göttingen, Götheb. Vet. och Vitt. Sällsk. Hessen-Homb. Patriot.
Svenska Upfostr. Sällsk. samt Corresp. af K. Turinska Vet.
Acad. och Leipziger Oecon. Sällsk.

För Lagerkranfen

Förfvarad

af

ANDREAS BRUZELIUS,

Skåning,

den April 1811.

LUND, 1811.

Tryckt uti BERLINGSKA Boktryckeriet.

Det var en tid, då en acktningsvärd Hushålls-
anda herrskade i Fäderneslandet, som upmuntrade
til många, åfven kostsamma försök i Planterings-
vägen. Den lifvade icke blott någon viss ort, utan
snart öfver allt, hvar tillfälle gafs.

Om någon allmän orsak vållat, at det nit
som dervid förspordes, ej allenast allt för hastigt
minskades, utan ty värr! snart försvann, åtaga vi
oss icke at utreda. Förmodeligen hafva flere or-
saker med hvarandra förbundne sammanstött. At
uplöka dessa är icke heller det lättaste, då det for-
drar en vidsträcktare kännedom af mångahanda,
ån den vi haft tillfälle förskaffa oss. Vi vilja lik-
väl försöka at anföra hvad vi tro, åtminstone myc-
ket hafva bidragit, fast icke ensamt varit orsaken.

En sann Patriotisk anda, som förbinder väl-
vilja med nit och ihärdighet, tyckes brista hos
Landets Inbyggare. Vare langt ifrån oss at tro,
den ju finnas här och där, men frucktansvärdt
är, at den för flere orsaker stadnar inom blotta

önskan. En eller annan förmår intet uträtta med sin välvilja, när icke många finnas, som drivas af enahanda ändamål, och tillika förmå väl öfverlägga medel och utvägar. Vi frukta ej utan skäl, at ån råder för mycken omtänka för hvars och ens enskildte väl, eller kortare sagt: en alt för allmän och skadande Egoisme, förbunden med den så fördärfvelige luxe, at föredraga hvad utländskt är. Den förra är en följd af fattigdom och osäkerhet, den senare af fåfånga och åregirighet.

Huruvida luxe är gagnelig eller skadelig i politiskt afseende, hörer icke til vårt närvarande ämne, at utreda; men ingen lärer neka den vara högst fördärfvelig för et på produkter fattigt Land, när importerer nästan ofanteligen öfverfsta exporter i vårde. Hvad som intet är luxe för en enkel man, kan vara och är det ganska ofta för Landet: hundrade exempel kunde anföras; mångfaldige varor som icke kunna undvaras, åga vi icke i Landet, men vi förtåra och slita en longe större mängd, som kunde umbåras. Låtom oss betänka den myckenhet Caffé, dyra Viner, Rum, Bomullstygger m. m. som förbrukas, at förtiga et stort antal andra varor.

Har man väl någonsin betänkt, at utom det Svenska Krigshåren är klädd i mörkblått, denna färg är tåmmeligen allmänt den, som Allmogen ganska mycket nyttjar, den åfven för Ståndspersoner blifvit en modetfärg, och ju dyrare Indige
blif.

blifvit, des s mörkare måste denna modefärg vara.
Hvilken grof summa drager icke detta ur Riket?
Herr Borgmästar SERSTRÖM har uti *Handels Bibl.*
2 St. uppgifvit såsom införde endast til Stockholin,
år 1774. 24, 409 Skålpund af denna vara. Männe
icke minst lika så mycket inkommit til Götheborg,
Malmö, Carlserona, Calmar, Norrköping &c. och
nu torde i hänseende til nyfsnämde orsaker gärna
kunna räknas dubbla quantiteten. Männe icke
bättre hushållas i detta afseende i de Länder, där
man kläder Krigshären i rödt och planterar sjelf
sin Krapp. En sådan hushållning måste säkert
ligga till grund, där man kläder Krigsmannen i
hvitt. Grått vore säkerligen ån större hushåll-
ning. Krigsmannens klädfärg gör honom icke
til hjelte.

Hvad kan väl vara ändamålet af det i Frank-
rike nyligen gifne Förbud, at uti de Kejslerliga
Palatsen, til möblering intet något af Bomull får
användas, utan skall vara af Silke, Ylle och Lin-
ne? De äro ju Franska Produkter, Bomullen
intet. Deremot förackta vi våra vackra Trådsor-
ter, och förskrifva Mahoganyplankor och Möbler
från England.

At Ull och Klåden, Frisader, Kallmuck, Ka-
schemir &c. både löfugen och olofugen införas
i Riket, är en oumgångelig nödvändighet, fast
en såd hushållning derunder ligger, ty för Sven-
ska Klimatet äro ylle-kläder et oundvikeligt behof,
fast

fast våra Fruntimmer blifvit på hållans vägnar sådana Grekiske Hjeltinnor, at de finna sig bättre i Bomull och Tafter; ty alla våra Inhemiska Yllefabriker förstå icke ens at beklåda Stockholms Steds Invånare.

Vi hafva Leror, Quarts m. m. men vi låta England, Dannemark och Tyfkland göra de Bord-Servicer af Stengods och Fayence som utan undantag brukas hos förmögnare och mindre förmögna, och aldeles utträngt bruket af Tenn. Hvar ser man väl, utom kanske i Stockholm, något dylikt af Svensk tilverkning?

Men lämnom dessa, ofta för ljunhörde öron omtalte ämnen, och återtagom vårt egentliga ämne.

Sverige är mindre än de fleste andra Länder försedt med segelbara Floder, och sådana som kunna göras segelbara til communications befördran inom Provinserne, än mindre imellan dem och de förnämste Handelsstäderna. Inga Fracktor eller Postvagnar gifvas, ridande Posten är mycket för dyr för at låta communication, äfven med mindre Paketer. Är icke någon resande så välvillig at besvära sig dermed, så gifves på oräknelige ställen nästan ingen communication med Stockholm, mindre med de öfrige uppländske Städerna. Sjölägenhet imellan Stockholm, Småland och Skåne består ej så sällan i några få Fartyg, som den

Den farligaste tiden, Vår och Höst vandra imellan med Såd. Flere år hafver imellan Norrköping och Malmö saknats all Sjöfart. Denna besvärliga, ej sällan omöjliga försändning af producter, har många svårigheter i följe med sig, och är ingalunda et ibland de minsta hinder för Planteringar.

Den for på hvilken handeln hos oss är stald är åfven et hinder. Uti de länder där handel rätteligen skötes, uplifvas nödvändigt production, derigenom at producenten är säker at få affätta sin vara, antingen den är rå eller förådlad. Framlidne Portugisiska Ministern i Köpenhamn Don Alex. de Souza è Hollstein berättade för Prases, huru det i hans tid tilgick med Silkes production. Han hade på sin egendom i Piemont et anseeligt parti Mulbårstråd. Tidigt om våren kommo flere Karlar, som accorderade om priset för nyttjandet af et vist antal Mulbårstråd, de dömde af deras storlek och frödighet til den mängd Silkesmaskar de kunde föda, och betalte för stycket af Tråden. Med detta Arrende följer nyttjande rättigheten af de den tiden tomma lador, och en Bagarugn. När öfverenskommelsen är gjord, går en sådan Karl til närmaste stad och köper den nödiga mängd Silkesmaskågg, så framt han icke sjelf året förut dermed försatt sig. Derefter går han med Hustru och Barn til Arrendestället, kläcker ut äggen och upföder Maskarne, samt låter dem spinna sig in. Så fort han får så stor myckenhet Silkeshus, som kunna rymmas i ugnen, eldas

eldas denna med affall af Ris och Qvistar, icke starkare än at de inspundne Lindingar deraf dödas och lindrigt torrkas. Dermed fortfar han tils hela skörden är förbi, då han vet hos hvilken Köpman han efter vigt får pengar för sin vara. Köpmannen åter har sin kund i staden, som för viss betalning affpinner Silkeshusen, och återlämnar det rå Silket, som då redan är en handelsvara.

En Landtman som odlar Rapsat, icke har den äfven Oljeqvarn, nej han säljer Fröet efter på orten gångse pris, til den som handlar dermed i stort, eller åger Oljeflageri.

En annan som af sin plantering skördar et eller flere centner torra Krapprotter säljer dem likaledes til den som åger Krappqvarn, och när denne stampat och sorterat den malne Krappen, packar han den i tunnor, och säljer den til Köpmannen.

Farhogan at förlora sina Kunder och gifva dem tillfälle at söka andra afnåmnare så vål som den, at icke förlora en handelsgren, gör at sådane Handlande icke misshjuda Säljarne. Söker brefväxling och Priscouranter underrätta dem om varornes pris på åtskillige ställen, och nöjde med en måttelig vinst, betala de det högsta de med skålig fördel kunna.

Så går det icke til hos oss. Har man producerat en vara, som icke för något hvarje år et
be.

9

behof, och icke någon besynnerlig händelse
väller dess efterfrågan, får man antingen sjelf be-
hålla den, eller blir man så misfbuden, at hågen
förgår för dess vidare odling. Våntar man at den
kunde aflåttas i Stockholm, så har man ofta båt-
tre tillfälle med mindre besvär och kostnad, at
kunna sända den utrikes, hållt man befarar miss-
bjudas, kanske förlora den, om man, som tilfäl-
let ofta är, icke har någon pålitelig Commissio-
nair.

Stora och mågtiga producenter löpa icke
denna fara, och vi vilja icke tro någon ibland
dem vara så elak, at lägga hinder i vägen för de
små, hvilka om de rätteligen upmuntrades, säker-
ligen skulle åstadkomma mängen både för landet
och rörelsen förmånlig handelsgren.

Hvad är det väl som bibehållit Tobaksplan-
teringen? Intet annat än säker affättning vid de
flere Fabriker som i orterne finnas, samt hos Hö-
kare.

Det kan väl icke nekas at Idoghet och nöj-
samhet med måttelig förtjenst icke utgör något
märkeligt drag i Skåningens caractere; öfver
den ringare delen åtminstone klagas med mycket
skål, at de håldre förtjena intet, än åtnöjas med
måttelig förtjenst. Huru det i detta afseende ser
ut i andra Provinser, kunna vi icke dömma om.

At Åkerbruk så mycket odlas vid Ståderne, befordrar visserligen icke Planteringen af Hushålls och Fabriksväxter, då det väl egentligen är vid Ståderne som den borde skötas, och med största fördel borde skötas. Man kan icke klaga, at Undervisning har trutt, då sådana Växter i många år här uti Botaniska Trågårdens och Aca- demiske Plantage blifvit odlade under allmänhetens ögon, och tryckte anvisningar blifvit af Professorerne LIDBECK, KALM, GADD och flere genom trycket Allmänheten lämnade.

Äro vi så lyckelige at en gång få glädjas at et fredligt lugn, och iden minskning et olyckeligt krig vållat på arbetande händer, torde väl upmärksamheten än en gång blifva vänd på denna så nyttiga och angelägna Hushållsgren. Om vi derföre företaga oss at framställa de försök som i Planterings vägen blifvit gjorde, och anföra utslagen deraf, på det den, hvars håg at sådant kan våndas, må utan at först genom egna försök skaffa sig kunskap om, hvilken slags Plantering kan lofva vinst eller förlust, så hoppas vi, om ock något i fullständigheten brister, åtminstone icke förtjena otack.

HVITA MULBÄRSTRÅD (*Morus Alba L.*)
At Hvita Mulbärstrådet tåler Svenska Klimatet har en mångårig erfarenhet bevisat. Det är öfver 70 år sedan den Patriotiska TRIEWALD gjorde dermed de första försök. Orsaken hvarföre icke dessa
efter

efter önskan lyckades, torde egentligast böra sökas deruti, at han icke updrog dem sjelf af Frö, utan låt komma från utrikes Ort stammar af 6 til 7 fots längd, hvilka updragne i et blidare Klimat, och der några år växte, måste vara ömtåligare, än de som från början blifvit vande vid vår Nord. Vid samma tid planterades af framledne Borgmästaren HEGARDT i Malmö några Hvita Mulbårstråd, hvilka uthärdade 1740 års hårda vinter, då så många andra Trådslag ledo märkeligen. Genom Prof. och Ridd. LIDBECKS nitiska föranstaltande blefvo efter hand öfver 200,000 Hvita Mulbårsstammar updragne, hvaraf en stor del spriddes ut utan betalning öfver hela landet. Utom dels anlades planteringar af detta tråd vid Drottningholm, i Stockholm, vid Alingsås &c. som alla bevilade dels treflighet i vårt Fädernesland *).

Sedan dessa Tråd här hunnit den växt, at de voro tjenlige til Lössamling, producerades äfven årligen Silke, endast i den affigt at dels visa möjligheten deraf, dels at såsom vid en Skola, hvar och en måtte få tillfälle at underrätta sig om rätta tilgången dervid.

b 2

Når

*) Se mera härom, så väl som om Planteringsens öde i Kongl. Första Lif-Medici, Prof. Dr. Engelharfts gradual Disputation de Moro Alba. Lund. 1777, under Prof. och Ridd. Lidbecks inseende.

När denna anstalt med betydlig kostnad fortfarit hela 40 år, utan at ändamålet, som var at upmuntra, undervisa och befordra Silkes afvel i riket, varit fortsatt, men man deraf fann ändamålet vara aldeles förfelat, blef den nedlagd.

Efter vår öfvertygelse kan Silkes afvel med verkelig fördel på många ställen i Riket odlas, men sättet at åstadkomma den, lär icke varit det rätta. En handtering som kan drifvas med en gammal Gumma, sjuklige och til annat arbete obrukbare Menniskor och för öfrigt Barn; en handtering som egenteligen fordrar 6 til 7 veckors tid under den delen af Sommaren, då allmogen, i synnerhet de nämnde Personer, hafva minst at syflosätta sig med, måste ju både för dem och landet vara förmånlig, hållt om sådana anstalter fogas, at producenten för sin vara kan få straxt betalning.

Härtill hörer 1:o, at den som producerar Silkeshusen (Cocons) kan för dem få betalning, utan at vara nödsakad befatta sig med affpinnande och hafpling.

2:o at anstalt träffas at sådane Menniskor gifvas som förstå, at rätt med det senare umgås.

3:o att någon finnes, som förstår at karda det så kallade Floretsilket, som annars går förlorat.

Om

13

Om ock så skulle vara at det Rå Silket, som til en början allstrades, icke vore så godt, som vissa utrikes sorter, blir det en nödvändig följd, at i samma mån som Silkesafveln tiltager, och större erfarenhet vinnes, måste produeten kunna vinna i godhet, i synnerhet om man införde bruket af ympade Mulbårstråd.

Hvilka fel som vid den första tillställningen begingos, och huru denna efter vår fullkomliga öfvertygelse förmånliga afvel bort tillställas, är icke här vårt föremål, utan blott at åter väcka omtanken om en inrättning, som hade kunnat, och utan tvifvel kan blifva nyttig för landet, och välgörande för den fattigare delen af Landets Inbyggare.

SAFFRAN (*Crocus sativus*) vår vördade von LINNÉ trodde at denna såsom en Alpväxt, och således icke ovand vid allvarsam vinterköld skulle med fördel kunna göras inhemsk, och gladdede sig åt den tanckan, at våra kala fjäll en gång skulle uplysas af den blommande Saffran. Omöjligheten här af våga vi icke neka, men så länge inga försök dermed varit gjorde, hafva vi skäl at tvifla om lyckeligt utslag. Den åkta eller Höst-Saffran är en Alpväxt, och de Alper där den har hemma, så onkeligen vidkännas anfenlig köld om Vintrarne; men dels lårer denna köld något senare infinna sig om året, dels ock förr om Våren försvinna. Om annorstädes i Landet försök med
Saf.

Saffranplantering varit gjorde, är ofs aldeles obekant; men här i Lund hafva försök både af Prof. och Ridd. LINBECK varit gjorde, och af Präses; men dessa hafva icke gifvit hopp om någon fördel. Härul torde den så olika tid begynnande Vinter så vål som Vårens så ojämma och ombytliga väderlek, i synnerhet vara orsak.

SAFFLOR (*Carthamus tinctorius*) Egypten och Levanten är dess egentliga hemort, hvar den och til anseelig myckenhet odlas, såsom en förmanlig Färgdrogue. Den trives ganska vål i det sydliga Europa, äfven som i det nordligare, fast kalla och våta somrar icke gynnar den. I Sverige hafva många försök bevilat, at Örten kan växa, blomma och vissa år gifva mogne Frö; men dels hånder det icke alla år, dels har Präses genom profvar från flere orter trott sig med visshet kunna sluta, at ju närmere det ställe där Saffloren växt, nalkas Norden, dess svagare färg gifver den. Vist är åtminstone af dess årtarenhet, at Svensk Safflor är flere hundra procent svagare än Egyptisk, äfven at Safflorsplantering ingalunda är lönande och således icke förtjenar upmuntring hos ofs.

ANIS (*Pimpinella Anisum*) införskrifves til icke ringa myckenhet. Den förr antörde Uppgiften i Handels-Bibl. uptager år 1774 endast til Stockholm anländ Anis 14,395 skålp. Om ock icke mera infördes i Riket, som dock onekeligen sker,

sker, vore detta redan en betydlig summa nog, at bibehålla innom Riket. Vist är det, at den, som hieföres från Medelländska hamnar, är både större i kornen och sötare i smaken; men den som i Skåne framalstrades för 50 och flere år tillbaka var ganska god och brukbar; men sedan den tiden har des föning platt försvunnint, ehuru den med fördel kunde odlas vid Ståderne.

FENKÅL (*Anethum Fœniculum*) deremot har icke så väl velat lyckas, utan tvifvel derföre at den flerårige Roten icke väl tåler våra vintrar, så at vi icke kunna tilstyrka Fenkålen odling. Ätminstone böra flere försök dermed först anställas. Men man bör ock dervid i akttaga, at det gifvas tvänne slags Fenkål, hvilka MILLER anser för särskilte arter, och kallar den ena *Fœniculum Vulgare*, Allmän Fenkål och den andra *Fœniculum dulce*, Söt Fenkål. Han tillägger ock, at at den Allmänna Fenkålen gifvas tvänne artförändringar, af hvilka den ena har ljusgröna, den andra mörkgröna blad. Försök måste afgöra, om de visa någon skillnad i trefnad hos oss. Den Söta Fenkålen har lägare stjekar, längre, ej så mycket delade blad, längre, smalare, blekare och sötare Frö, efter hans upgift.

KUMMIN, (*Carum Carvi*) En inhemsk växt, som vild finnes ända upp i Norrlands ångar, och för 50 år och längre tillbaka med fördel odlades öfver hela Skåne, der man nu blott
här

hår och der får se en liten Kumminhage, sållan större än til husbehof. Det vittnar icke om synnerligen idog omtanka, at köpa sådant af Utländningen, som lätt kan alstras innom landet.

RAPSAT (*Brassica Napus*) och

DODRA (*Myagrum fativum*) Om desse båge kunna vi anvisa Låsaren til *Præsidis Flora Oeconomica* och H. M. Rönnovs Disputation *Om Oljeväxters Plantering i Sverige*. Lund 1810.

HVIT VALLMOGE (*Papaver somniferum album*) Äfven om denna Växtens odling kunna vi hänvisa til båge nylsnämde Skrifter, i synnerden första.

SENAP. Af den Svarta Senapen (*Sinapis nigra* L.) som vid de fläste Bondgårdar och Torp växer aldeles vild, har man väl gemenligen så mycken, som til husbehof tarvas; men då den ofs veterligen nåppeligen någorståds odlas, hån-der likväl at brist spörjes, så at man måste gripa til den för många mindre begärlige Engelska malna Senapen, då man likvist i Skåne lätteligen kunde hafva icke endast til husbehof, utan äfven til förståndning. Den Hvita så kallade Engelska Senapen (*Sinapis alba* L.) äfven som den Österländska (*Sinapis Orientalis* L.) trifvas mycket väl, och gifva önnigare afkastning än den Svenska, likväl odlas de på ganska få ställen endast licet til eget behof. Man köper den håldre malen från Ut-
länd.

ländningen. Skulle det icke löna mödan, at af dem först präsfa oljan, och mala kakorne; men då hör Oljan nödvändigt kallpräsfas.

RABARBER (*Rheum*) Oacktat alla de kostbara anstolter Ryska Regeringen fogat, at uptråcka den äckra Rabarbern, och blifva ägare af Frö, för at deraf anlägga Planteringar, har det icke lyckats. En Tysk Örtkännare och tillika Apothekare SIEWERS, gjorde för Kejsferlig Rysk räkning et par resor inåt Tartariet i detta affeende. Han uptråckte väl et par nya arter af Slågtet, men lærer icke träffat den rätta. von LINNÉ trodde i sin tid, at *Rheum palmatum* vore den rätta, BERGIUS åter ansåg *Rheum compactum* vara den äckta; men bägge hafva förmodeligen tagit fel. Vi anse icke möjligt, at skillnaden i Klimatet kan förorsaka så märkelig åtskillnad til lukt, smak och beståndsdelar. Båda två, *Rheum palmatum* nemligen och *compactum* komma dock den äckra så nära, at de, fast icke til alla behof, kunna användas i dets ställe. Men det återstår än at utrona, hvilken af dessa bägge är den bästa, eller om någon skillnad är dem imellan. Präses, som i många år odlat *Rheum palmatum*, har af sina utrikes Correspondenter til detta ändamål flere gånger begärt Frö af *Rheum compactum*, men antingen fått Frö som icke gått up, eller af andra arter, och dertfore har sådane försök icke kunnat här anställas. Af de försök som här med

c

Rheum

Rheum palmatum äro anstälde, och jämförde med Rötter som hafva blifvit updragne på en lätt sandmylla, följer, at Roten blir mindre obehagelig i senare fallet, samt något sprödare, så at den lättare låter förvandla sig til Pulver, at bägge kunna, fast i något större dosis än af Chinesisk, nyttjas såsom afförande i form af Pulver, at bägge kunna med nytta användas i spiritueuse Tincture, men icke i Tinctura Aquosa. Til Extract kan den väl nyttjas, men dels är dess consistence ganska mucilagineuse, dels fordras deraf större dosis.

Imedlertid, för at mycket spara på den Chinesiska som understundom är alt för dyr för fattigare Folck, borde på sådane ställen, der god Sandmylla finnes, Planteringar af *Rheum palmatum* anläggas. Roten fordrar väl at växa minst i sex år; men en sådan plantering betalar sig äfven vid försälgning til et medelmåttigt pris, ganska väl, och besparar utgift för Riket.

LAKRITZ (*Glycyrrhiza glabra* L) Det är väl icke at förmoda at Lakritz skulle blifva til den myckenhet planterad, at man skulle kunna deraf tilreda den Lakritzsaft, som årligen åtgår i Riket; men åtminstone bör så mycket kunna alstras, som til de öfrige behof fordras. Rotens krypande egenskap gifver ett lätt och vigt sätt at föröka den. Uti Lermylla kommer den väl fort, men bäst uti djup sandmylla, som varit gödd
med

med vålbrunnen gödsel, och om man vill hafva stora rötter bör jorden grävas fulla tre spadmål djupt.

SMACK. Den rätta **SMACKEN** (*Rhus Coriaria* L.) är alt för ömtålig för vårt klimat; men den *Virginske Smacken* (*Rhus typhinum* L.) är vid många tillfällen et godt surrogat för den förra, åfven som för de så högt upptege Gall-äpplen. Den är väl åfven hos oss något ömtålig, om den icke har lugn för de kallaste vinter-vådren, så at åndarne at qvistarne bortfrysa; men om våren derefter slå dessa ut nedanföre, och växa lika frodigt. Roten vidgar sig, och åfven kryper; genom des delning kan busken låt och snabbt förökas, trifves väl i fuktig, fast inter i vattsjok lermylla. Både Qvistar, Blommor och Lök kunna til färgning begagnas, om de torrka-de på en Barkstamp hackas.

KRAPP (*Rubia Tinctorum*). Förut anförde uppgift visar at år 1774 endast til Stockholm in-förskrefvos 49,238 skålp. Krapp. Sannerligen en icke-liten utgift för Riket, som kunnat helt och hållit besparas, om denna växt, som så väl trif-ves i landet, blifvit odlad. Anstalter gjordes på 1750-talet, och åfven kostsamma anstalter; men man glömde göra dem varaktiga, och at tilse hu-ru de verkståldes. Man kan verkligen likna den tidens Oeconomiska anstalter vid en feberhetta, som hastigt öfvergick. Ändamålet var vördnads-vårdt,

vårdt, men förfelades genom brist på nog kräftig tillsyn på verkställigheten.

Krappen är en hos oss så hårdfår och triftven växt, at den trotsar Skånska klimater, och skulle med fördel planteras i Öster- och Västergöthland: Planteringsfattet är lätt, se K. Sv. Vet. Acad. Handl. för år 1755. Af private Jordägare vid Ståderne bör den skötas, men säker anstalt bör ock träffas, at producenten kan til et skåligt pris få utan svårigheter affätta de torrskade och tröskade Rötterne.

Stampning eller malning deremot fordrar en råmmeligen kostbar anläggning, dock icke större än at en förmögen privat man medhinner den, och en enda sådan anläggning är tillräckelig at mala all den Krapp som vid en, kanske flere Städer kan produceras, och bör således ganska väl förrånta sig, hållt den med ansenlig besparing kan förenas med Weide-beredningen. Den kan drivas med Håst, Oxe eller Vattn. Men är en sådan til allmänt behof tilgängelig Krappqvarn icke för handen, blir Krappens plantering föga förmånlig.

Flere försök hafva stadgat den öfvertygelse, at Svensk Krapp är til färgning icke sämre än den Seelandska, som räknas ibland de bästa Sorter. På Danska Seeland har man i senaste tider med fördel stråfvat at upbringa Krappplanteringen, och det

det är en Svensk man, som dermed egentligen
syllofatt sig.

VEJDE (*Isatis tinctoria*). Om angelägen-
heten af denna växtens ömniga odling, så väl som
odlingsfått m. m. är så omständeligen handlet
uti Præsidis Försök til en Flora Oeconomica Sve-
cicæ 1 Del. sid. 330 och fl. at vi finne intet at vi
dare tillägga, hvarföre vi ock blott behöfva erin-
dra Läsaren derom, och anvisa honom til näm-
de ställe.

VAU (*Reseda Luteola*). Hårom är äfven
ledes uti den vid *Veidet* anförde Bok a B. sid.
589 så tillräckeligen handlat, at det icke behöfver
hår återtagas eller något tilläggas, mer än den
förnyade önskan at desse växters odling, så väl
som de föregåendes, måtte blifva et ämne för
ömsint öfverläggning hos dem, det tillhör och
åligger at föranstalta om Oeconomiska företag i
Riket.

CANADENSISKT GULDRIS (*Solidago Ca-
nadenfis* L.) är af framlidne Professoren och Rid-
daren GADD i Åbo uti *Kongl. Sv. Vet. Acad.
Handl.* för år 1767, 2:e quart; och uti en Svensk
Disputation om *Solidago Canadenfis*, *dess ans och
nytta i Färgerier*, för hvilken Avellan år 1772
responderat, recommenderad. Han säger på förre
stället sid. 141. *Denna växt liknar, om icke öf-
verträffar Vauen med sin vackra och beständiga*

gula fävg, och åberopar sig äfven HELLOT. Men den har ock et företräde för Vauen, det nemligen, at den är mångårig i egenteligaste bemärkelse. Den växer utom des till hela tre alnars högd här i Skåne på lermylla, är oändeligen lätt at föröka, och om man endast något uphackar ogräs et par gånger om året imellan des sig bredande rötter, fordrar den alsingen skötsel, och varar många år. Den förtjenar således et utmärkt rum ibland de Färgväxter, hvars plantering och införande i Färgerier är af mycket värde.

SKÅRDA, ÅNGSKÅRDA (*Serratula tinctoria* L.) en allmänt känd och värderad Färgväxt, hvaraf betydande myckenhet insamlas på våra ångar af Bondgummor och fattigt Folck, försäljes af dem till vissa i Lund, som torrka och förslända den sådan till Danmæmark, förtjenar äfven plantering, hvarom kan ses uti den förr åberopade Andra delen af Flora Oeconomica Sveciæ, sid. 676. Samma Bok innehåller desutom upmärksamhet värde anledningar till flere Svenska Växters användande vid Färgerierne.

